

Pospíšil, Ivo

K životnímu jubileu Ivana Dorovského

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1995, vol. 44, iss. D42, pp. [141]-145

ISBN 80-210-1410-5

ISSN 0231-7818

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/108815>

Access Date: 27. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

IVO POSPÍŠIL

K ŽIVOTNÍMU JUBILEU IVANA DOROVSKÉHO

V letech po druhé světové válce našli v tehdejším Československu útočiště obyvatelé Řecka, kteří prchali před tamější občanskou válkou (1945-1949). Jako třináctiletý sem takto přišel také Ivan Dorovský, pozdější doktor filozofie, kandidát věd, docent, doktor věd, univerzitní profesor a řádný člen Makedonské akademie věd a umění. Prof. dr. Ivan Dorovský, DrSc., se narodil se ve vesnici Čuka (Řecko) 18. května 1935. V ČSR ukončil základní, středoškolské i vysokoškolské vzdělání: na filozofické fakultě brněnské univerzity vystudoval ruštinu a bulharštinu. V letech 1961-1968 pracoval na katedře jazyků na univerzitě (lékařská fakulta), později na tehdejší katedře historie a etnografie střední, jihovýchodní a východní Evropy na filozofické fakultě. V současné době je profesorem Ústavu slavistiky na filozofické fakultě Masarykovy univerzity v Brně.

Již jeho první články a referáty — počínaje rokem 1955 — jako by předznamenávaly jeho celoživotní vědecké zaměření spočívající v syntéze jazykovědy, literární vědy, historie, etnografie, folkloristiky a kulturologie. V makedonsky psaných člancích a glosách si všímá nejen literárních jevů (Rajko Žinzifov, makedonská lidová poezie), ale také literárních vztahů, tedy praktické literární komparatistiky (polsko-makedonské, rusko-makedonské), jazykových prohrěšků (jak v češtině přepisovat a vyslovovat turecká a arabská slova — této „kritice překladu“ zůstal věrný i později), ale také překládá z češtiny do makedonštiny a z řečtiny, makedonštiny a bulharštiny do češtiny. Ivan Dorovský píše tehdy do periodika *Agonistis*, jeho články však najdeme také v brněnské *Rovnosti* (poprvé 1959), v *Hostu do domu*, *Sborníku prací filosofické fakulty brněnské university*, v *Universitním časopise* (pozdějším „U“), ve *Svobodném slově*, *Vědě a životě*, jeho recenze a překlady jsou v *Literárních novinách*, *Rudém právu*, *Slovanském přehledu*, *Mladém světě*, *Pochodni* (přispěl sem recenzí povídek Isaaka Babela — dobové senzace), *Kulturní tvorbě*, začíná spolupracovat s tehdejším Československým rozhlasem, proniká však také do renomovaných vědeckých periodik (*Slavia*). Zájmy mladého badatele jsou široké a nikdy ani nepřestaly být: píše o jižních Slovanech a jejich vztahu k jiným, zejména slovanským národům, ale také o ruské literatuře a kultuře.

Vědeckou dráhu zahájil rusky psanou diplomovou prací *Vozdejstvije ruskoj literatury na tvorčestvo Rajko Žinzifova* (Působení ruské literatury na tvorbu Rajka Žinzifova, 1960), k níž se později vrací: ostatně Rajko Žinzifov, makedonský básník 19. století, se stává jeho celoživotní láskou. Habilitační práce se již týká širšího srovnávacího tématu, kde I. Dorovský uplatnil jazykovou erudici (je v podstatě stále polylingvním, i když především česky píšícím badatelem), detailní znalost materiálu, schopnost analyzovat, klasifikovat a přitom si uchovat nezbytný nadhled a odstup. V monografické studii *České země a Balkán s podtitulem Kapitoly z dějin česko-makedonských a makedonsko-českých styků* (Brno 1970) se zabýval národy, o jejichž vztazích se do té doby takto komplexně ještě nepsalo: objevil přitom bohatý, leckdy v dobových časopisech zasutý materiál (Brno 1973). Kromě partií o počátcích poznávání Makedonie u nás se badatel zabýval překlady našich rukopisných falz do makedonštiny, makedonskou lidovou slovesností v českých zemích a postavou Emanuela Fajta (1854-1929), kterého naší kulturní veřejnosti důrazně připomněl (Fait, rodák z Berouna, poznal nejen Balkán, ale v podstatě celou Evropu, rozsáhlé teritorium Ruské říše a severní Afriky — k jeho postavě se badatel ještě vrátil v souvislosti s cestami po tehdejší ruské Střední Asii). Ivan Dorovský ovšem nemohl obejít citlivou tzv. makedonskou otázku, která se stala — a dodnes vlastně je — jablkem sváru mezi Bělehradem, Sofií a Athénami (a tím i mezi některými velmocemi). S nadhledem, vědeckou erudicí a objektivním přístupem, „sine ira et studio“ ukázal na kořeny tohoto jevu: „Makedonská otázka jako vnitřní bulharsko-makedonský spor existovala již před osvobozením Bulharska. Nelze tedy tvrdit, že se zrodila až po Berlínském kongresu. Po něm se dostala na mezinárodní fórum.“ (Balkán a české země, s. 106). V době, kdy to nebylo obvyklé a bylo to v podstatě nežádoucí, psal o názorech některých českých politiků z pozice ryze vědecké a objektivní. Takto historicky správně hodnotil vztah Karla Kramáře a zejména Václava Klofáče k makedonské otázce.

Zdálo by se, že se Dorovský bude ihned vyvíjet k rozsáhlým studiím obecnějšího kulturologicko-historického charakteru: nemohl však pominout tranzitivní pásmo, které leží mezi komplexní kulturologií a rozsáhlejšími nadnárodními celky. A těmi jsou především osobnosti spojující více jazykových a kulturních prostředí. V roce 1983 vychází ve Spisech filozofické fakulty brněnské univerzity jeho monografie Konstantin Jireček — Život a dílo. Jireček je podle autora skutečným zakladatelem balkanistiky.

O pět let později vychází rusky psaná monografie Rajko Žinzifov (*Vozdejstvije ruskoj i ukrajinskoj literatur na jeho tvorčestvo*. Brno 1988). Dorovský se tu vrací ke své dávné lásce — autorovi, který psal své „verše i prózu v naddialektovém jazykovém modelu, jehož základ tvořily bulharsko-makedonské jazykové prvky s příměsí prvků ruských, srbských a církevněslovanských“, jak píše v česky psaném souhrnu (Žinzifov, s. 116-117). Není náhoda, že obsáhlé české resumé nazval badatel Mnohodomý tvůrce: právě monografie o Žinzifovovi je v díle našeho balkanologa oním mostem, jímž se dostává k syntetič-

tějšímú pojetí celého literárního procesu v souvislosti s tehdy se teprve rodící koncepcí slovenského badatelského týmu Dionýze Ďurišina. Již na počátku a právě v monografii o jednom tvůrci, vlastně v literárněvědném portrétu, si Dorovský klade otázky obecnějšího, širšího charakteru, které se týkají především rozpětí pojmů národní literatura, biliterárnost, polyliterárnost, dvojdomost a vícedomost. Monografie o Žinzifovovi je koncipována zdánlivě v intencích tradiční geneticky kontaktové a typologické komparatistiky. Je založena na řetězci srovnávacích, bipolárně vystavěných studií (Žinzifov a Lermontov, Žinzifov a Puškin, Žinzifov a Slovo o pluku Igorově, Žinzifov a Kozlov, Žinzifov a Ševčenko, Žinzifov a Někrasov) a na studiu motivických trsů (Básníkův stesk po rodném kraji, Historické motivy v poezii Rajka Žinzifova, revoluční ideje apod.). Všechno však směřuje k zobecňujícímu pohledu na autora, který tak trochu patřil skoro všem jižním Slovanům (nejvíce však Makedoncům a Bulharům) a také Slovanům východním. Tato literární „vícedomost“, tedy autorova přínaléžitost k více národním literaturám, směřuje již ke kategoriím, jimiž se Ivan Dorovský zabývá později: ke zvláštním meziliterárním společenstvím, k meziliterárnosti a meziliterárním centrismům.

V druhé polovině 80. let spolupracuje již Dorovský ve vědeckém týmu slovenského komparatisty světového jména Dionýze Ďurišina. Do tohoto proudu bádání se věleňuje jeho monografie Dramatik Miroslav Krleža (Brno 1993) věnovaná 100. výročí narození světově proslulého charvátského dramatika, v níž se Dorovský — kromě analýzy dramatu jako nejpodstatnějšího útvaru umělcovy rozmanité tvorby (poezie, novely, romány, eseje, cestopisy, deníky, rozhovory) — věnuje také recepci Krležových dramát v českém prostředí. A právě tu, jak známo, má Brno prioritu: Páni Glembayové měli československou premiéru v Divadle Na hradbách 4. prosince 1931 a o Krležově návaznosti na předchozí vývoj dramatu referoval prof. Frank Wollman. Roku 1988 recenzuje Dorovský první svazek souboru Osobitné meziliterárne společenství, v druhém (1991) a pátém (1992) se prezentuje podstatnými studii. Práce, v nichž směřuje k novým souvislostem balkánského prostoru, shrnul v publikaci Balkánské meziliterární společenství (Brno 1993). Nutno již na počátku uvést skutečnost, že badatel nedospívá k obecným kategoriím simplifikací, ale skrze historicky konkrétní materiál a osobnost tvůrce — ostatně medailony, studie a monografie portrétového typu jsou v jeho tvorbě dominantní. Tím se mu — podle mého soudu — podařilo vyhnout úskalím abstrakcí, které by až příliš „uzávorkovaly“ vlastní literaturu, a svou cestou, nenásilně, ale zcela přirozeně dospět k tematickým okruhům, nebo — jak se nyní říká — diskursu, který vede Ďurišinův tým, jehož je iniciativním členem. I. Dorovský pojednal o problematice balkánského meziliterárního společenství komplexně a v hierarchickém průřezu, tedy syntagmaticky i paradigmaticky: od makrokulturních struktur (Byzantsko-slovanské meziliterární společenství) k balkánskému specifiku, tedy jakési mezosféře (K některým obecným a zvláštním rysům balkánského literárního společenství, O některých hlavních rysech, K některým klíčovým otázkám studia balkánského

meziliterárního společenství) až na úroveň autorskou (O bilingvistu, dvojdomosti a biliterárnosti, Bilingvismus, diglosie a tzv. mikrojazyky na Balkáně). Zde i jinde se projevuje to, co je nejsilnější stránkou balkanologa, slavisty a komparatisty Ivana Dorovského: spojení důkladného, detailního, analytického studia se syntetickým a literárněteoretickým výzkumem, tedy odvaha k novým a netradičním řešením, ale současně faktografická přesnost a přísmost, překvapivost a průraznost tkvící především v dokonalé znalosti faktů, jejich zřetězení a souvislostí. Dorovský sice obezřetně, ale nicméně jasně a důrazně ukázal i na to, že některé dnes frekventované pojmy (Evropa, evropská kultura) mají historické kořeny a roztočivnou genealogii. V těchto intencích promýšlí vztah centra a periferie a navrhuje nové pohledy v lecčems navazující na Wollmanův mediteránní kulturní typ: „V rámci byzantsko-slovanského (slovansko-byzantského) meziliterárního společenství bychom se měli soustředit na geneticko-typologické studium literárních a obecně kulturních jevů zejména balkánských Slovanů nikoli jako na studium odrazu «lesku» byzantské kultury či «podkladu a východiska vzdělanosti» jižních a východních Slovanů, nýbrž jako součást a výsledek společných kulturních procesů uvnitř tohoto společenství. Dosavadní tradiční literární věda patrně dost dobře nebrala v úvahu, že ani duchovní principy, na nichž je založena evropská kultura (jejíž součástí je také Balkán), nejsou autentické: antický řecký a latinský princip se sem dostaly vlastně z tzv. evropské provincie, křesťanský princip dokonce z Asie.“ (Balkánské meziliterární společenství, s. 3).

Dráhu prof. Ivana Dorovského, akademika Makedonské akademie věd a umění (MAVU, řádným členem zvolen r. 1979), lze vidět jako cílevědomý postup od studia konkrétního srovnávacího materiálu k obecným literárněteoretickým a kulturologickým polohám; současně však nelze zapomínat, že se role, v nichž po léta vystupuje, neustále prolínají: je makedonistou, balkanistou, ale také rusistou a znalcem východoslovanských kultur, čas od času i polonistou a především českým slavistou a komparatistou, milovníkem české a slovenské literatury, který pěstuje česko-slovenskou vědeckou vzájemnost. V jeho bibliografii najdeme početné publikace v makedonštině, ale také studie a recenze týkající se regionální kultury a literatury — blízký vztah má zejména k moravské Hané. Podstatnou součástí duchovní aktivity I. Dorovského je překlad. Kontext této činnosti vytvářely sborníky Frygickou čapku mám (Bezručovo dílo v balkánských literaturách) a Básníka miluje svět (Jiří Wolker v literaturách evropských socialistických zemí, 1980). Zpočátku překládal z novořečtiny, makedonštiny a bulharštiny (i věcnou literaturu), z ruštiny, také ze srbocharvátštiny, slovinštiny, albánštiny a turečtiny. Překlady a literárněhistorické úvahy publikoval v denním tisku, vycházely v literárních časopisech, zaznívaly v rozhlasovém a televizním vysílání.

I. Dorovský však není jen překladatelem, ale sám umělecky tvoří jako básník, autor aforismů a esejů (básnická sbírka *Stesk po jihu*, 1985, texty o exodu dětí z Řecka *Ve snu se vracím domů*, 1993, cestopisné reportáže *Odjíždím do Aus-*

trálie, neoplakávejte mne, 1985-1986). Nelze nepřipomenout také jubilantovu činnost redaktorskou: redigoval nejen četné vědecké publikace, ale byl rovněž dlouhá léta (1971-1990) šéfredaktorem univerzitní revue *Universitas*, z níž vytvořil kvalitní populárněvědecký časopis s literárními ambicemi v situaci, kdy v městě Brně výrazně chyběl umělecký a literární časopis (po zastavení *Hosta* do domu na počátku 70. let a v době, kdy ze známých důvodů ztroskotávaly v 80. letech pokusy o založení nového periodika): mnozí mladí adeпти vědy i beletrie dostali právě v *Universitas* první nebo jednu z prvních příležitostí. Významná je také jeho práce lexikografická a bibliografická: *Slovník spisovatelů Řecka* (1975), *sborník Brno-Plovdiv* (Brno 1975, spoluredaktor), *svazky československých balkanologických studií*. Byl vedoucím autorského kolektivu, autorem úvodní studie a 337 hesel *Slovníku spisovatelů — Bulharsko* (1980), redaktorem, autorem předmluvy a spoluautorem *Slovníku slovanských spisovatelů* (1984) a vědecky zvláště cenného díla *Bibliografie československé balkanistiky* (dosud 7 svazků: 1970, 1973, 1975, 1980, 1984, 1988, 1992).

V 90. letech 20. století se Balkán — badatelská doména a láska Ivana Dorovského — stal znovu válčištěm. I. Dorovský nejen organizuje humanitární pomoc ohroženým oblastem, ale především systematicky seznamuje českou veřejnost s kulturou jihoslovanských národů jako vědec a popularizátor i jako předseda *Společnosti přátel jižních Slovanů* a redaktor jejího bulletinu. V roce 1994 vyšel péčí *Společnosti přátel jižních Slovanů* svazek črt Jiřího Mahena *Hercegovina* (pův. 1924). *Brožura Společnosti přátel jižních Slovanů* shrnuje Mahenovy črty pod názvem *Turban, fez a čepička a texty Jaromíra Vavroše a Ivana Dorovského* (*Balkáne, láska moje*).

Diachronní pohled na jubilantovu tvorbu dokládá prolnutí různorodých kulturních a myšlenkových rovin, jejich syntézu a vytváření nových celků. Platí to nejen o jubilantově překladatelství, poezii, esejích a publicistice, ale především o jeho literárněvědných studiích. Komparatistika — na Východě nějakou dobu proskribovaná — rostla u Dorovského přímo z životní empirie: jižní Slované, Řekové, Turci, křesťané i muslimové žili spolu v míru i ve válečném střetávání s dědictvím Východu, celé středomořské kultury, s antickým Řeckem a Byzancí za zády. Souvislosti slovanských kultur i globální problémy kultury a literatury, makrokultura i mikroprostor artefaktu se v díle Ivana Dorovského přirozeně prostupovaly a nestály proti sobě. A k tomu nutno vzít do úvahy inspiraci českou komparatistickou tradicí, kterou u nás a zejména v Brně svého času reprezentoval Frank Wollman, komplexní pohled na kulturní region, jenž je jinde ve světě běžný (tedy nejen jazyk a literatura, ale také historie, folklórní a národopisné jevy, politika a ekonomika) a citlivost k uměleckému dílu. V tom se práce I. Dorovského stýkají s novými směry v metodologii, které hledají a nacházejí nové polohy literárněvědného bádání.¹

¹ *Soupis autorových prací Ivan Dorovský — Bibliografie* vydala Moravská zemská knihovna v Brně; sestavil kolektiv pracovníků Moravské zemské knihovny v Brně — Univerzitní knihovny v Brně (red. Jaromír K u b í ě k , Brno 1995, 96 stran).

